نگاه

گزارش «فرهیختگان» از سیاست زندان‌زدایی قوه قضائیه

پیامدهای زندان رفتن

صرف نظر از اینکه زندان می‌تواند موجب متنبه شدن یک مجرم شود یا نه اما می‌توان به جرات گفت زندان پیامدهای دیگری نیز به همراه دارد. زندانی شدن یک فرد گاهی موجب از هم پاشیدن یک خانواده می‌شود. طلاق همسر زندانی می‌تواند فرزندان وی را با مشکلات دو چندانی روبه‌رو سازد. گاهی نیز نگاه منفی جامعه به فرزند یا همسر یک زندانی ممکن است زندگی آنها را تحت‌الشعاع قرار داده و ناخواسته آنها را به دنیای مجرمان یا قربانیان جدید وارد کند. بی‌شک توجه ویژه قوه قضائیه به همین پیامدهای منفی بود که موجب شد سیاست زندان‌زدایی از سوی این قوه در پیش گرفته شود؛ سیاستی که تا حدی در صدور احکام جدید قابل مشاهده است و قرار است به زودی با اجرای طرح پابندهای الکترونیکی شکلی جدید به خود بگیرد؛ سیاستی که موافقان و مخالفان بسیار دارد.

گپ‌وگفت

هدف از مجازات زندان چیست؟

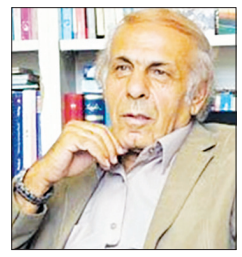

عبدالصمد خرمشاهی، حقوقدان و وکیل پایه یک دادگستری درباره هدف از مجازات حبس به «فرهیختگان» گفت: «بی‌شک یکی از اهداف مجازات حبس، اصلاح و تربیت و بازپروری مجرمان است. به‌گونه‌ای که بتوانند پس از پایان دوران محکومیت به جامعه برگردند و خود را با هنجارهای جامعه تطبیق دهند. البته این موضوعی است که در طول تاریخ مجازات‌های نوین در ایران محقق نشده است.»

وی ادامه داد: «در طول سال‌های اخیر شاهد بوده‌ایم که به لحاظ آمار بالای زندانیان و عدم امکانات کافی در زندان‌ها این امر نتوانسته است عملی شود. شاهد بوده‌ایم که با اعزام مجرم به زندان معضلات و آسیب‌های دیگری که خانواده زندانی را مبتلا کرده، خود بر مشکلات جامعه افزوده است.»

خرمشاهی اظهار داشت: «در سال‌های گذشته شاهد بوده‌ایم به لحاظ کم‌فایده بودن مجازات حبس و مشکلات و معضلاتی که اعمال این مجازات برای خیلی از مجرمان یا خانواده‌های آنها ایجاد کرده است، دستگاه قضا و قوه مقننه در اعمال مجازات‌های حبس در پاره‌ای از جرایم شرایط را تغییر داده تا در صورت امکان، محکومان به زندان از طریق مجازات‌های دیگری مانند پرداخت جزای نقدی بتوانند به دور از محیط زندان به زندگی عادی خود ادامه دهند.»

وی تاکید کرد: «همین موضوع باعث شد با تصویب قانون مجازات اسلامی در سال ۹۲ تغییراتی در قانون ایجاد شود چراکه تجربه نشان داده بود زندان نمی‌تواند هرگز جای مناسبی برای مجرمان اتفاقی یا افرادی که تحت عنوان محکومان مالی مجبور بودند به زندان بروند باشد.»

این وکیل باسابقه دادگستری بیان داشت: «چه‌بسا شاهد بوده‌ایم مجرمان عادی یا اتفاقی که در اثر تحمل محکومیت زندان به‌خاطر همنشینی با زندانیان سابقه‌دار و با آموزش ترفندهای جدید بزهکاری خود به نوعی به مجرمان خطرناک تبدیل شده‌اند یا در اغلب پرونده‌هایی که محکومان آنها به تحمل حبس محکوم شده‌اند دیده‌ایم که خانواده آنها چگونه دچار فروپاشی شده و افراد خانواده نیز تحت تاثیر این مجازات دچار بحران‌های روحی و روانی فراوان و معضلات مالی شده‌اند. از این رو قانون‌گذار با تصویب قانون مجازات اسلامی جدید دست قضات و محاکم را در جهت تبدیل این نوع مجازات به مجازات‌های مناسب دیگری باز گذاشته است.»

خرمشاهی در پایان خاطرنشان کرد: «البته نباید فراموش کنیم که نه مجازات زندان و نه هر نوع مجازات دیگری خود به خود نمی‌تواند در میزان کاهش آمار جرائم نقشی اساسی ایفا کند. بی‌شک اقدامات پیشگیرانه و از بین بردن علل و عوامل جرم‌زا در جامعه به مراتب می‌تواند نتایج مفیدتری به دنبال داشته باشد.»

مصائب خانواده‌های زندانیان

گزارش

خانواده‌های زندانیان علاوه‌بر مشکلات مالی و معیشتی مشکلات دیگری نیز دارند. اگرچه کمیته امداد دستی در حمایت از خانواده زندانیان دارد اما فعالیت حمایتی این کمیته فقط به تامین مسکن یا معیشت خانواده زندانیان خلاصه شده و کانون حمایت از خانواده زندانیان نیز نمی‌تواند همه آنها را تحت پوشش خود داشته باشد.

مسئولان سازمان زندان‌ها و اقدامات تامینی می‌گویند تعداد قابل ملاحظه‌ای از زندانیان جدیدالورود از بستگان درجه یک زندانیان هستند که این موضوع نشان‌دهنده میزان آسیبی است که پس از زندانی شدن یکی از اعضای خانواده به آنها وارد شده است.

گاهی همسر یک زندانی به واسطه زندانی شدن شوهرش ناچار است با افراد یا مکان‌هایی مرتبط شود که جرم‌خیز است. یک زن برای جلب رضایت شاکیان همسر زندانی‌اش باید به سراغ طلبکاران یا شاکیان خصوصی برود؛ رفت‌وآمدی که می‌تواند وی را با خطراتی روبه‌رو سازد. گاهی همسر یا فرزند زندانی ناچار است برای گذران زندگی به سراغ دوستان خلافکار شوهر برود. از طرفی خانواده زندانیان در افکار عمومی به سرعت برچسب می‌خورند؛ برچسب و نگاه منفی‌ای که اگر محیط متوجه آن شود انواع آسیب را به آنها وارد می‌کند. نمونه آسیب و پیامدهای منفی که بعد از زندان رفتن یک نفر خانواده وی را گرفتار می‌کند، کم نیست.

بازداشت پسر نوجوان یک زندانی

مدتی پیش پلیس از پسر نوجوانی که پدرش به اتهام قاچاق مواد مخدر در زندان بود مقدار زیادی مواد پیش‌ساخت مخدر شیشه کشف کرد.

این پسر ۱۷ ساله به ماموران گفت دوست پدرش مواد را به وی داده بود تا برای چند روز آن را نگهداری کند و در عوض پول خوبی برای ادامه تحصیلش به او بدهد. این پسر نیاز مالی و نبود حامی در زندگی‌اش را عاملی دانست که موجب شد وی به ناچار راه پدر را ادامه دهد.

گرفتاری ۲ دختر نوجوان پس از زندانی شدن پدر

مدتی پیش نیز دو دختر نوجوان بعد از زندانی شدن پدرشان و طلاق مادرشان برای مدت چند هفته در چنگ پسران آزارگر گرفتار شدند و سرنوشت تلخی برای آنها رقم خورد.

دختر ۱۵ ساله که مینا نام دارد در تشریح جزئیات ماجرایی که بعد از زندانی شدن پدرش برای وی و خواهر ۱۷ ساله‌اش پیش آمده بود به «فرهیختگان» گفت: «از یک سال قبل که پدرم به اتهام حمل مواد مخدر به زندان رفت و مادرم از او جدا شد و ما را رها کرد، زندگی‌مان تغییر کرد. من و خواهرم به تنهایی در خانه‌مان در محله پونک زندگی می‌کردیم و به سختی زندگی‌مان را می‌گذراندیم. دختر همسایه‌مان که در جریان مشکلات زندگی ما بود بیشتر اوقات به ما سر می‌زد و گاهی اوقات هم من و خواهرم به خانه آنها می‌رفتیم.»

این دختر ادامه داد: «آخرین بار که من و خواهرم به خانه دختر همسایه رفتیم برادر او و چند نفر از دوستانش هم به آنجا آمدند. آنها حرف‌های نامربوطی زدند که ما متوجه منظورشان نشدیم. عصر می‌خواستیم به خانه‌مان برگردیم که پسران جوان به من و خواهرم حمله کردند و ما را کتک زدند. آنها برای چند هفته من و خواهرم را به خانه‌ای در جاده کرج بردند و در آنجا زندانی کردند و آزار دادند. تا اینکه من توانستم یک شب از آنجا فرار کنم.»

دختر نوجوان گفت: «چون پدرم در زندان بود و جایی نداشتم و می‌ترسیدم بار دیگر به خانه‌مان برگردم در خیابان‌ها آواره شدم تا اینکه یک پیرزن مرا در خانه‌اش پناه داد. من از آنجا با زندان تماس گرفتم و ماجرا را برای پدرم توضیح دادم. به محض اینکه پدرم از زندان مرخصی گرفت و بیرون آمد با هم به پلیس آگاهی رفتیم و شکایت کردیم.»

این دختر گفت: «اگرچه خواهرم هم آزاد شد و حالا پسر همسایه و دوستانش بازداشت شده‌اند و در انتظار صدور حکم برای آنها هستیم اما حتی با مجازات آنها ذره‌ای از آزارهای روحی و روانی که به من و خواهرم وارد شد، کم نمی‌شود. اگر پدرم در زندان نبود و مادرم از پدرم جدا نمی‌شد، هرگز چنین سرنوشت تلخی نداشتیم.»

پابند الکترونیکی خوب است؟

دیدگاه

بی‌شک مشکلات و معضلاتی که خانواده‌های زندانیان با آن درگیر هستند، یکی از عواملی بود که موجب شد طرح زندان‌زدایی از سوی قوه قضائیه مطرح شود و به مرحله اجرا دربیاید. مدتی از مطرح شدن این طرح نگذشته بود که طرح مراقبت الکترونیکی زندانیان مطرح شد. طرح استفاده از پابند الکترونیکی در نیمه دوم سال ۱۳۸۸ با هدف کنترل زندانیان و کاهش آسیب به خانواده زندانیان مطرح و در سال ۹۲ از سوی نمایندگان مجلس تصویب شد. پابند الکترونیکی، قابلیت رصد و ردیابی زندانی‌ها را در خارج از زندان دارد و با اتصال به سیستم موقعیت‌یاب جهانی (GPRS) موقعیت افراد را به‌صورت آنلاین نمایش می‌دهد. اگر زندانی بخواهد آن را از خودش جدا کند، بلافاصله مرکز نظارت سازمان زندان‌ها با پیامی از آن باخبر می‌شود. در این شرایط چنانچه زندانی پس از احضار شفاهی یا کتبی ظرف مدت تعیین شده و حداکثر ۲۴ ساعت خود را به زندان معرفی نکند، موضوع از سوی رئیس زندان به مرجع قضایی اعلام و مرجع یاد شده مکلف است نسبت به ضبط وثیقه و صدور دستور دستگیری زندانی توسط نیروی انتظامی اقدام کند. براساس این مصوبه، پس از دستگیری، زندانی برای تحمل باقی‌مانده محکومیت به زندان تحویل خواهد شد و تا پایان محکومیت از این امتیاز محروم می‌شود. گفته می‌شود هزینه روزانه استفاده از پابندهای الکترونیکی ۱۰ هزار تومان است.

اجرایی شدن طرح استفاده از پابند الکترونیکی از مدت‌ها پیش وعده داده شده بود اما سرانجام خردادماه سال جاری از پابندهای الکترونیکی تولید شده در ایران برای اجرای طرح نظارت و مراقبت الکترونیکی زندانیان رونمایی شد و گفته می‌شود قرار است این طرح تا پایان سال در همه زندان‌های کشور اجرایی شود.

مدتی پیش علی‌اصغر جهانگیر، رئیس سازمان زندان‌های کشور گفته بود که در سه سال گذشته اجرای پابند الکترونیکی در کشور به صورت پایلوت انجام شده که برخی اشکالات آن رفع و اکنون بومی‌سازی شده است و با فراهم شدن زیرساخت‌ها از سال جدید در سراسر کشور اجرایی می‌شود.

طرحی بدون توجه به بازپروری

شاپور اسماعیلیان، حقوقدان و وکیل پایه یک دادگستری درباره استفاده از مراقبت الکترونیکی به «فرهیختگان» گفت: «مراقبت الکترونیکی در اصل تحت نظارت الکترونیکی قرار گرفتن کسی در محل سکونت است که نوعی بازداشت محسوب می‌شود. این نوع مراقبت به‌عنوان یک طریق جایگزین مجازات حبس استفاده می‌شود.» وی ادامه داد: «در سال‌های اخیر این نوع نظارت گسترده بر اشخاص تحت کنترل قضایی در برخی کشورهای دیگر نیز اعمال شده است با این حال این طرح دارای محاسن و معایبی است.» این وکیل دادگستری درباره محاسن مراقبت الکترونیکی، اظهار داشت: «کاهش تراکم جمعیت زندان‌ها و نیز هزینه‌های اجرای مجازات حبس از جمله محاسن این طرح است اما نباید فراموش کنیم این شیوه تنها به‌عنوان ابزار نظارت و کنترل محسوب می‌شود و بازپروری و مددکاری اجتماعی در این رویکرد جایگاهی ندارد.» اسماعیلیان خاطرنشان کرد: «یکی دیگر از انتقادات وارده به اجرای این طرح در مورد محکومانی است که جا و مکان اسکان ندارند. نگهداری اشخاص فاقد محل اسکان با مجرمان مرفه دارای محل اسکان مطلوب موجب نابرابری انسان‌ها در برخورداری از حق استفاده از این شیوه نوین می‌شود که چنین فرآیندی با اصول قانون اساسی اغلب کشورها و موازین حقوق بشری تعارض دارد.»

پابند الکترونیکی مانع ارتکاب جرم نمی‌شود

غلامحسین طیرانیان، حقوقدان نیز که نگاه منفی به اجرای این طرح دارد به «فرهیختگان» می‌گوید: «اجرای طرح پابند الکترونیکی و کنترل مجرمان در خارج از زندان به نظر می‌رسد راه‌حل مناسبی برای کنترل مجرمان نیست و مانع ارتکاب جرم نخواهد شد. چراکه مجرمان هنگامی دوباره دستگیر می‌شوند که یا پابند را از خود جدا کرده یا مرتکب جرم جدیدی شده باشند.»

حمایت از خانواده‌های زندانی

اصغر عبداللهی، قاضی دادگاه کیفری یک استان تهران درباره لزوم حمایت‌ها از خانواده‌های زندانیان به «فرهیختگان» گفت: «حمایت از خانواده زندانیان ضرورتی است که قانونگذار به آن توجه کرده است. قانونگذار توجه خاصی به خانواده زندانیان داشته و به همین جهت سازمانی را برای حمایت از خانواده‌های آسیب‌دیده پیش‌بینی کرده است.»

وی ادامه داد: «کانون حمایت از خانواده‌های زندانیان مرکزی برای کمک‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به خانواده‌های آسیب‌پذیر زندانی‌هاست.»

عبداللهی گفت: «از آنجا که با زندانی شدن یک فرد احتمالا سایر اعضای خانواده وی نیز دچار مشکلاتی می‌شوند، برای پیشگیری از آسیب‌های بیشتر به خانواده زندانیان این کانون به حمایت آنها می‌رود تا خانواده کمتر دچار آسیب شود.»

این قاضی باسابقه دادگاه اظهار داشت: «هدف کانون این است که خانواده همه زندانیان را تحت پوشش قرار دهد اما بی‌شک این موضوع ممکن نیست و حمایت از خانواده‌هایی صورت می‌گیرد که بیشتر نیاز به حمایت در زمینه‌های مالی، اجتماعی و فرهنگی دارند.»

جدول کلمات متقاطع

۲۱۶۲

افقی

۱– شکمو- کشوری در قاره سیاه ۲– تشویش و اضطراب- ملخ- کلام تعلیل ۳– فلانی- دست به یخه شدن- نوعی خواهر و برادر ۴– گاز- پول خارجی- راس- نگهبان خرمن ۵– سیاره مشتری- نمایش غم‌انگیز- افشرده گوجه ۶– فکر و اندیشه- سیاهرگ- ابزار ۷– روشنی آفتاب- قوه رشد و نمو- رفیق ۸– غلام سلطان‌محمود- مردگان- سم و زهر ۹– بازدید سپاه- برابر و یکسان- با ادب ۱۰– فرق سر- تسمه چرمی- از مصالح ساختمانی ۱۱– خاک صنعتی- آه سوزناک- درجه پایین‌تر از سروان ۱۲– بایگانی- دویار هم‌قد- خو گرفتن- عدد نفس‌کش ۱۳– واحد پول سوریه- واحد اندازه‌گیری زاویه- کافه فرنگی ۱۴– اسب بارکش- جاودان و ابدی- برآمدگی پشت شتر ۱۵– بهبود زخم- مهمان بی‌دعوت

عمودی

۱– اشد- کشور بزرگ اقیانوسیه ۲– سخن و بیان- چیزها- فیلم دنباله‌دار ۳– محبت- پیش‌بها- نوشیدنی گوارا ۴– مشت نمونه آن است- فزونخواهی- ثروتمند- او ۵– کلمه شگفتی- برگشتن- رزمایش ۶– چاره و علاج- ورزش برفی- نام ۷– مرد عرب- هنر هفتم- کمیاب ۸– بیم و ترس- پیامبر خوش‌صدا- در امان ۹– نبرد و رزم- نومید و دلسرد- همراه شکلک ۱۰– رفوزگی- پرچم و بیرق- گاز مرداب ۱۱– خاکروبه- رنگ‌شده- کجاست ۱۲– با- ظاهر عمارت- نمایش تلویزیونی- کمربند زمین! ۱۳– سازمان پیمان آتلانتیک شمالی- ترکش- گرو ۱۴– واحد پول بحرین- میوه هندی- کلاهبردار ۱۵– پایتخت اسکاتلند- معادل فارسی آپارتمان

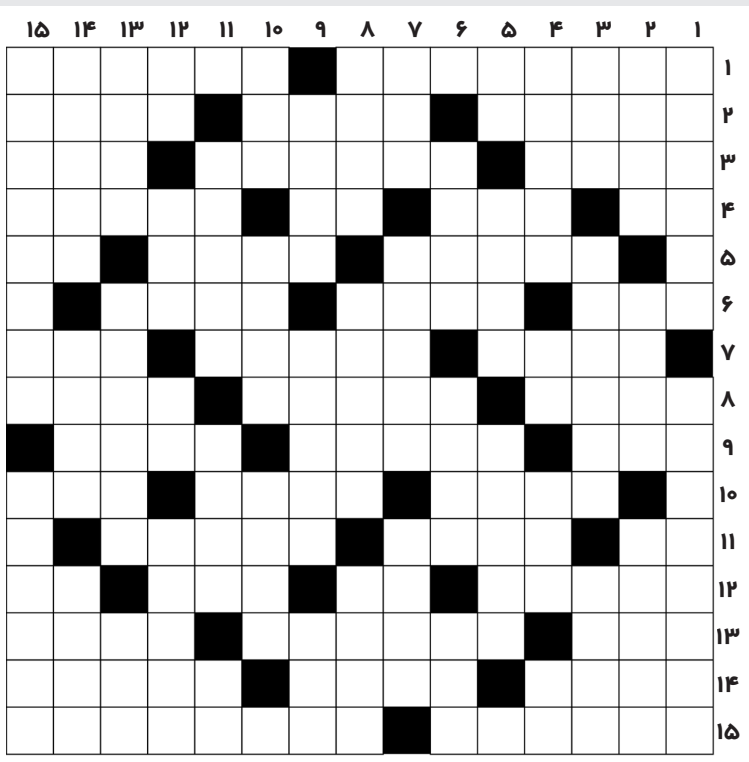

۲۱۶۱

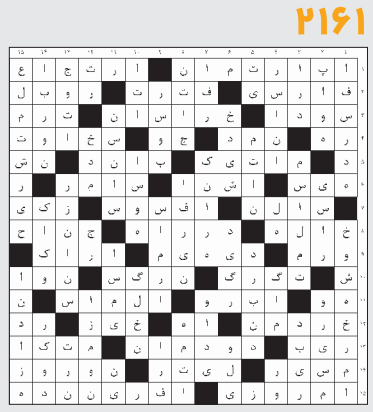

قانون

پابند الکترونیکی برای جرائم تعزیری درجه ۵ تا ۸

براساس قانون مجازات‌های جایگزین حبس فقط برای حبس‌های کوتاه‌مدت در نظر گرفته شده است.

قاضی پرونده بعد از بررسی پرونده شخصیتی، شرایط شغلی، خانوادگی، سنی، وضعیت تاهل و سابقه کیفری مجرم می‌تواند از جایگزین‌های حبس که تا ۲۵۰ ساعت کار، کتاب‌خوانی یا خدمات عمومی و عام‌المنفعه است، استفاده کند.

در ماده ۶۴ قانون مجازات اسلامی مجازات‌های جایگزین حبس دوره مراقبت، خدمات عمومی رایگان، جزای نقدی، جزای نقدی روزانه و محرومیت از حقوق اجتماعی اعلام شده است.

البته معرفی و کار کردن افراد محکوم به مجازات‌های جایگزین در نهادها و موسسات مشخص شده در قانون باید با رضایت محکوم باشد. دادگاه وضعیت شخصی، تحصیلات و نوع جرمی را که مرتکب شده و عوامل موثر دیگر را در تعیین محلی که وی باید در آنجا مشغول به کار شود در نظر می‌گیرد. ناشناس ماندن مجرم خدمات‌رسان، نقطه مثبت دیگری از این قانون است که موجب می‌شود محکوم معرفی شده جهت کار بدون هیچگونه نشانه یا لباس متمایزی در نهاد پذیرنده حاضر شده و به انجام خدمت مبادرت کند؛ یعنی به هیچ‌وجه کسی متوجه نمی‌شود که این فرد در حال گذراندن محکومیت جرم است. به نظر می‌رسد اجرای این قانون فرصتی دوباره برای افرادی است که ناخواسته و غیرعمدی یا بدون سوءنیت خاص مرتکب جرم شده‌اند. حتی اگر جرم عمدی نیز باشد دادگاه تحت شرایط خاص، می‌تواند فرصت دوباره‌ای به مجرم بدهد تا خود را باز یابد و از رفتن به زندان که می‌تواند پیامدهای بدی برای وی و خانواده‌اش در پی داشته باشد مصون بماند.

براساس ماده ۶۵ قانون مجازات اسلامی «مرتکبان جرائم عمدی که حداکثر مجازات قانونی آنها سه ماه حبس باشد می‌توانند به جزای جایگزین حبس محکوم شوند.» در ادامه این ماده نیز آمده است برای مجرمانی که به ۹۱ روز حبس تا شش ماه زندان محکوم شده‌اند می‌توان از مجازات‌های جایگزین حبس استفاده کرد. جز در موردی که یا متهم بیش از دو فقره سابقه کیفری داشته باشد یا اینکه یک فقره سابقه محکومیت قطعی به حبس یا حد یا قصاص یا دیه بیش از یک پنجم داشته باشد. اما در مورد مجازات‌های بیش از دو سال حبس در جرائم غیرعمدی هم تعیین مجازات جایگزین، اختیاری محسوب می‌شود. در مورد تعدد جرم، در جرائمی که حداقل مجازات یکی از آنها، از ۶ ماه بیشتر باشد، نمی‌توان مجازات جایگزین تعیین کرد.

در ماده ۶۸ قانون مجازات اسلامی نیز آمده است «در جرائم غیرعمدی که مجازات کمتر از دو سال باشد، می‌توان مجازات‌های جایگزین حبس صادر کرد.» این در حالی است که در ماده ۷۱ آمده اعمال مجازات‌های جایگزین حبس در مورد جرائم علیه امنیت داخلی و خارجی ممنوع است. استفاده از پابند الکترونیکی نیز یکی دیگر از راهکارهای مصون ماندن مجرم از رفتن به زندان است که در ماده ۶۲ قانون مجازات اسلامی جدید مطرح شده و در آن آمده است: «در جرایم تعزیری از درجه پنج تا درجه هشت دادگاه می‌تواند در صورت وجود شرایط مقرر، محکوم به حبس را با رضایت وی در محدوده مکانی مشخص تحت نظارت سیستم‌های الکترونیکی قرار داد.»